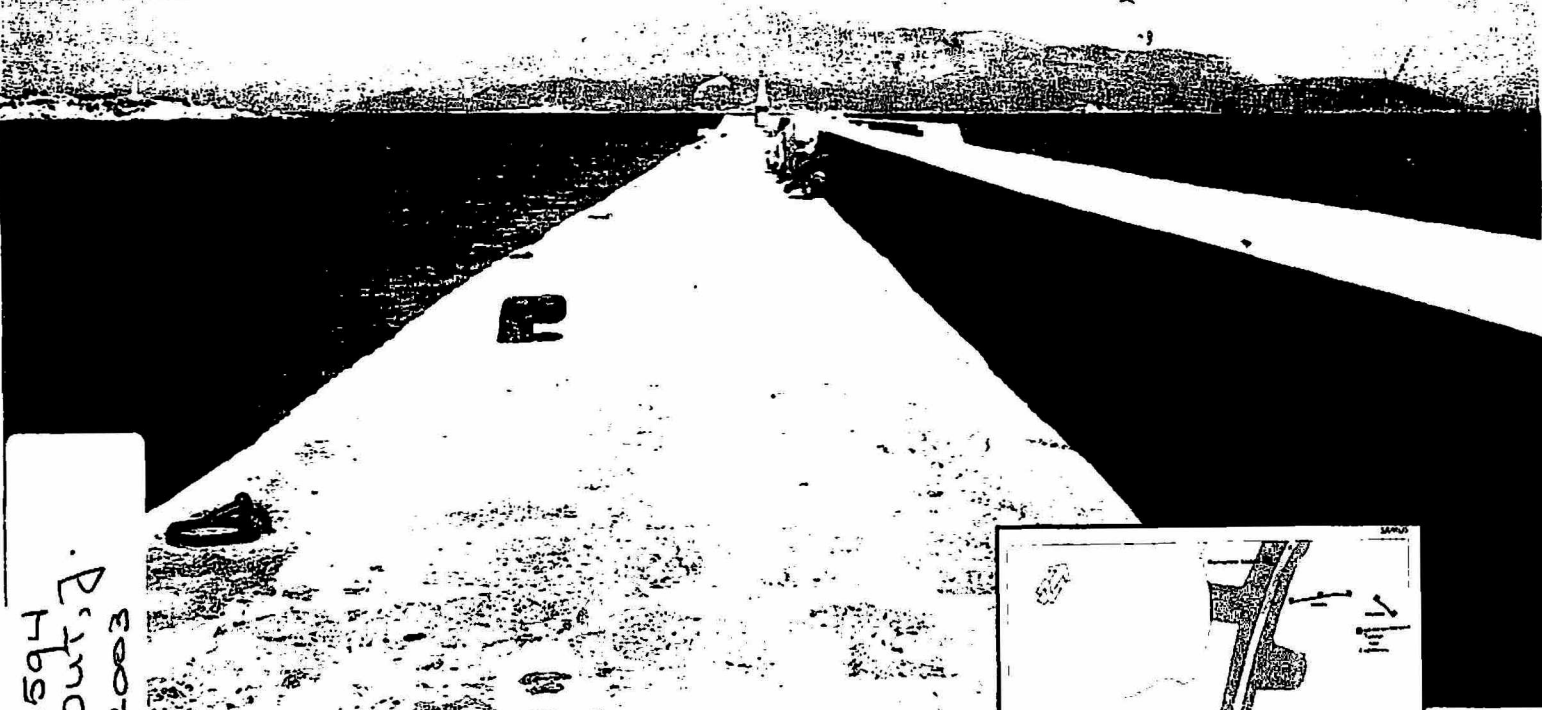
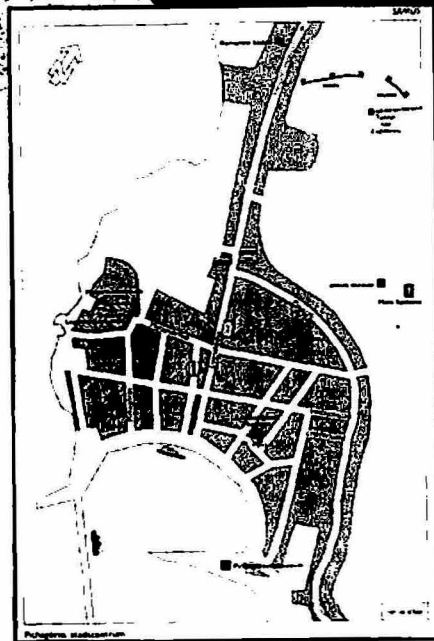

De overblijfselen van Pythagoras en Polykrates

1594
Ont
2003

Het is goed toeven op één van de gezellige terrassen aan het haventje van Pythagórion aan de zuidkust van Samos. Tot 1955 heette het Tigani, wat 'braadpan' betekent, waarschijnlijk vanwege de vorm van zijn haven, die aan weerszijden wordt afgeschermd door twee pieren. Men besloot het echter om te dopen tot Pythagórion als eerbetoon aan de beroemdste zoon van Samos, de muziektheoreticus, wiskundige en filosoof Pythagoras. Zelfs schrijver dezes, een alfa in hart en nieren, kan de beroemde stelling van dit genie nog steeds ophoesten: $a^2 + b^2 = c^2$. Lesbos heeft Sappho, Chios kan zich op de borst slaan met Homerus en zo heeft ook Samos zijn held uit de Oudheid in de persoon van Pythagoras.

Het was een bloedhete dag toen ik enkele jaren geleden, lurkend aan mijn ijskoffie, genoot van het uitzicht op Pythagórions haven. Onvermijdelijk kwam de tijdmachine in mijn hoofd weer op gang en ik ging terug naar de 6e eeuw v. Chr., toen de wijsgeer hier, waar ik nu van de zon zat te genieten, woonde en werkte. Het bloed kruipt nu eenmaal waar het niet gaan kan. Het was immers ook als leraar klas-sieke talen dat ik voor het eerst kennismakte met Griekenland tijdens een excursie met mijn eindexamenklasje. Ik ontdekte de talrijke andere charmes van dit land en werd meteen verliefd. Sedertdien probeer ik tenminste één keer per jaar haar kruidige geur te ruiken en haar weldadige warmte te voelen. En het liefst telkens ergens anders, als een nieuwsgierig opgewonden kind in het speelgoedparadijs. In 1996 was het de beurt aan Samos en zo was ik dus op dat terras in Pythagórion terechtgekomen.

PYTHAGORAS

Pythagoras leefde zo'n 2500 jaar geleden, maar op één van de twee havenpiers staat toch maar mooi een sober, strak monument te zij-ner ere. Het toont ons de wiskundige die als het ware deel uitmaakt van zijn vermaarde rechthoekige driehoek. Hij wijst met zijn rechter-arm naar boven en heeft de blik omhoog gericht. De bronzen Pythagoras lijkt ofwel vol vuur zijn stelling te verdedigen ofwel met zijn gebaar nog veel verder te wijzen dan naar de punt van de drie-hoek, naar het hoge uitspansel daarboven, het heelal, waarover hij ook hard heeft nagedacht. Toen ik het later tijdens een rondwandeling van dichtbij bekeek en aanraakte, brandde het door de zon verhitte brons bijna mijn handen en ik voelde een grote bewondering voor deze as-cetische denker met zijn ideeën die tot op de dag van vandaag behoren tot het algemeen (wetenschappelijk) gedachtegoed. Pythagoras was

1594

een meester in het goochelen met getallen, een kunst die hij onder meer had kunnen afkijken bij Griekenland's en daarmee Europa's eerste filosofen, Thales en Anaximander, die in Milete woonden aan de huidige westkust van Turkije, dat toen Ionië werd genoemd. Het idee om dieper in te gaan op getallen en hun verhoudingen was hem waarschijnlijk ingegeven doordat hij had ontdekt dat ook muziek in getallen kan worden uitgedrukt (als jong ventje had hij, net als veel kinderen nu, muzikles gehad en hij was een verdienstelijk bespeler van de lier).

Hij ging op studiereis naar Egypte, waar men een ook voor de oude Grieken eeuwenoude wijsheid bezat op allerlei gebieden. Astronomie had zijn speciale belangstelling. Toen Egypte door de Perzen werd veroverd werd hij als krijgsgevangene afgevoerd naar Babylon alwaar hij het geluk had in contact te komen met de beroemde *Máyi* of Magiërs, meesters in astronomie en astrologie. Eigenlijk heeft Pythagoras maar een beperkt deel van zijn leven op Samos doorgebracht. Naast uiteraad zijn jeugd is er een tweede periode die volgt op zijn vrijlating uit zijn gevangenschap in Perzië. Daar sticht hij in de toenmalige hoofdstad, de plaats waar nu Pythagóron ligt, een soort school waar vooral veel wordt gediscussieerd over allerlei filosofische onderwerpen. Maar zijn verblijf op zijn geboorte-eiland was van korte duur. De reden is niet helemaal duidelijk, maar volgens de oude Griekse geschiedschrijvers had het iets te maken met de steeds strenger wordende tirannie van een zekere Polykrates, een andere illustere persoonlijkheid uit Samos' oude geschiedenis.

ONSTERFELIJKHEID VAN DE ZIEL

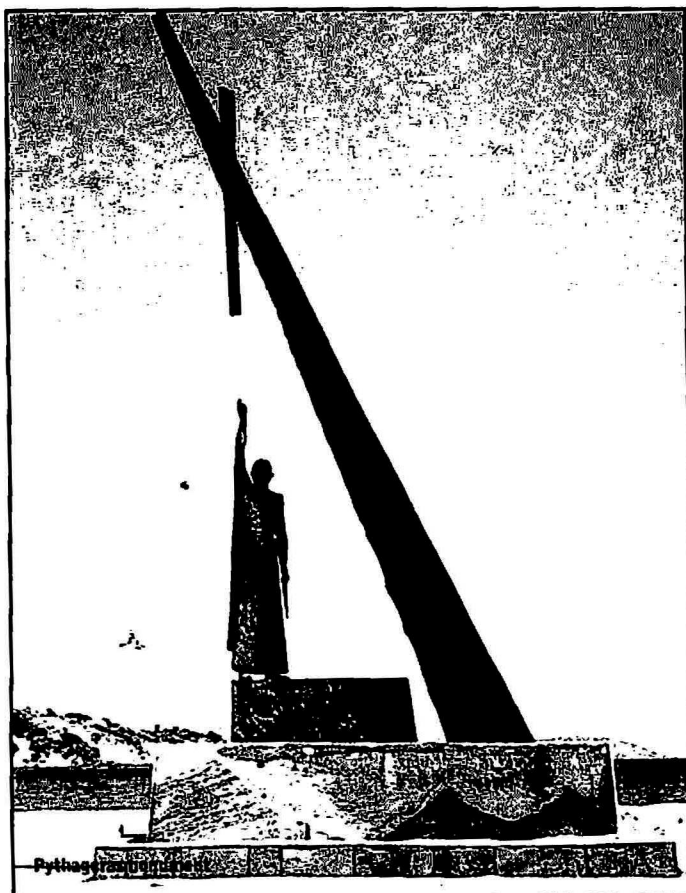
Pythagoras emigreerde naar Zuid-Italië waar in die tijd veel Griekse steden lagen. Korte tijd heeft hij in één daarvan, Kroton, met groot succes een soort broederschap geleid, waarvan de leefregels waren gebaseerd op zijn filosofische ideeën, die vooral betrekking hadden op on-

sterfelijkheid van de ziel, zielsverhuizing, reïncarnatie en de gemeenschap van alle levende wezens. Toen hij en zijn broederschap zich ook met de plaatselijke politiek begonnen te bemoeien, was hij aanvankelijk zeer succesvol. Maar dat succes werd tegelijk de ondergang van hem en zijn broederschap, aldus sommige geschiedschrijvers. Pythagoras werd de laan uitgestuurd en moest zijn toevlucht nemen in een andere stad, Metapontium geheten. Zijn broederschap heeft nog enkele jaren een kwijnend bestaan geleid totdat zij als de bekende nachtkaaers uitdoofde. Pythagoras stierf, ver weg van zijn eiland Samos. Net als zijn geboortjaar (569 v. Chr.) is ook zijn sterfjaar onzeker. Volgens de overlevering zou hij op zeker voor die tijd, hoge leeftijd zijn gestorven, tussen de 75 en 100 jaar oud. Maar desondanks is hij onsterfelijk geworden en leeft zijn geest nog voort, net zoals de menselijke ziel volgens hem onsterfelijk is. Afgezien van het monument op de pier van Pythagóron's haven is er in het Kerketefsgebergte op het westelijk deel van het eiland (nogal ver weg van Pythagóron) een grot, die de 'grot van Pythagoras' wordt genoemd. Hier zou de geleerde, in de tijd dat hij de school in de toenmalige hoofdstad leidde, zich af en toe hebben teruggetrokken voor zelfstudie of om gewoon wat tot rust te komen.

POLYKRATES

Toen ik over de tweede, westelijke pier van de haven wandelde moest ik onvermijdelijk denken aan een ander beroemd personage uit Samos' oude geschiedenis, de tiran Polykrates, wiens naam zoiets betekent als 'hij die heel machtig is'. Onder zijn alleenheerschappij, van 538 tot 522 v. Chr., kende Samos zijn grootste bloei. Hij heeft ervoor gezorgd dat zijn eiland gedurende een aantal jaren een centrum van economische en militaire macht was, gebaseerd op een grote handelsvloot en sterke marine. De contacten reikten tot in Egypte.

Samos-stad had toentertijd ongeveer 25.000 inwoners, heel wat

Pythagorasmonument

Tunnel van Eupalinos

meer dan het Pythagóron van tegenwoordig en die hadden allemaal behoefte aan water, een probleem dat ook het huidige Griekenland maar al te goed kent. Polykrates liet dan ook rond 530 v. Chr. een waterleiding door het Ampelos-gebergte ten noorden van zijn stad aanleggen, de zogenaamde tunnel van Eupalinos, genoemd naar de ingenieur die hem ontwierp en construeerde en die door Polykrates helemaal uit Megara, van het Griekse vasteland, was gehaald. De tunnel is nog steeds te bewonderen en dwingt respect af voor wat men in die tijd technisch wist te presteren. Eupalinos leidde het water van een ten noorden van het Ampelos-gebergte gelegen bron via een 853 m. lange aardewerken pijpleiding naar de noordelijke ingang van de tunnel. Resten van deze pijpleiding zijn nog ter plekke aangetroffen. De tunnel zelf is volgens moderne metingen ongeveer 1 kilometer lang en slechts 1,75 m. hoog en breed, niet echt een plek voor claustrofoben dus! Verder groef men in de tunnel een maar liefst 9 meter diepe geul waar het water zelf doorheen liep. Eupalinos liet de graafwerkzaamheden aan beide zijden van de berg op gelijke hoogte beginnen. Door een ingenieus systeem (een truc met een bak water) werd min of meer in een rechte lijn gegraven en ontmoetten de tunnelarbeiders, slaven en gevangenen, elkaar na vijf en een half jaar graven. Zij kwamen in het midden vlak, maar niet precies bij elkaar uit, zoals aan een flauwe bocht in de tunnel te zien is. De waterleiding was tot in de laat-Romeinse tijd in gebruik. Later gebruikten de stadsbewoners de tunnel regelmatig als schuilplaats tijdens de overvallen van piraten. Hij verviel steeds meer en raakte tenslotte in de vergetelheid totdat hij in 1853 door de Duitse Archeologische Dienst werd blootgelegd.

NOODLOT

Nederland mag zich er dan wel op beroemen een meester te zijn in het aanleggen van waterwerken, maar de resten van Polykrates' pier, 2500 jaar oud en aangelegd in ongeveer dezelfde tijd als waarin

de tunnel werd gegraven, dienen nog steeds als fundamenteën van de pier waarover ik wandelde; aan het eind ervan gekomen draaide ik me om, keek terug richting Pythagóron en zag verderop aan de rand van het dorp de imposante resten liggen van de zogenaamde 'Burcht van Lykourgos Logothetis', een man die een belangrijke rol speelde in Samos' aandeel in de Griekse vrijheidstrijd. Op die plek woonden al vanaf ongeveer 3000 v. Chr. mensen en ook Polykrates had daar waarschijnlijk zijn privé-paleis.

Zijn voorspoed leek geen grenzen te kennen, want zelfs een kostbare zegelring, die hij op advies van een bevriende Egyptische farao in zee had gegooid, kreeg hij via de maag van de vis op zijn bord weer terug! Door vrijwillig afstand van het kostbare kleinood te doen had hij de afgunstige toorn der goden, die volgens de toenmalige Griekse religieuze opvattingen wel eens jaloers konden worden op zo'n fortuinlijke sterveling, af moeten wenden, maar helaas... de ring keerde terug en Polykrates eindigde aan het kruis, gevangengenomen door zijn Perzische overburen. En hij had naast het opofferen van de ring nog een andere poging gedaan om bij het goddelijke in een goed blaadje te komen. Enkele kilometers westelijk van Pythagóron liet hij een gigantische tempel bouwen voor de Griekse oppergodin Hera. De tempel is, vanwege de val van de tiran in 522 v. Chr. nooit afgekomen, maar de resten van zijn fundamenteën en de enige nog overeind staande zuil laten zien dat het de grootste tempel van de toenmalige Griekse wereld had moeten worden. Maar Polykrates' lot was nu eenmaal bezegeld en met zijn gruwelijke dood aan het kruis kwam er een einde aan zijn ambitieuze maar vruchteloze poging eraan te ontkomen. Pythagoras en Polykrates, twee totaal verschillende figuren, beiden met Samos en met name Pythagóron verbonden. Waar een dagje Pythagóron je al niet aan doet denken!

